

Terminologijos tradicija ir raida

Antanas Smetona

Vilniaus universitetas, Taikomosios kalbotyros institutas, Lietuvių kalbos katedra
El. paštas: antanas.smetona@ff.vu.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2815-6256>

Santrauka. Lietuvių terminologijos raida apima kelis etapus. Pirmasis – stichinis terminijos raidos etapas. Tai nesistemini terminijos kūrimasis iki pramoninės revoliucijos. Dėl Lietuvos sociokultūrinės padėties – mokslo plėtros tarptautinėmis kalbomis, valstybės viešosios lietuvių kalbos nebuvimo, okupacijos ir imperijos pakraščio statuso – terminija daugiausia rėmėsi gyvąja liaudies šneka, o terminologija kaip mokslas visai nesiplėtojo. Vėliau pradeda gausėti verstinės ir skolintos terminijos. Antrasis raidos etapas sutampa su Lietuvoje kiek pavėlavusia pramonine revoliucija – tai maždaug XIX a. vidurys. Tada kartu su pramonės, kai kurių mokslo šakų, švietimo, spaudos, populiaros mokslinės literatūros plėtra lietuvių kalba atsiranda naujos sisteminės terminijos poreikis, o ankstesnių amžių išteklių nei kokybiškai, nei kiekybiškai negali pakakti. Todėl šiuo laikotarpiu greta originalios lietuviškos terminijos randasi daug verstinės, vertimo kalkių, šiaip svetimų kalbų įtakos, didelė terminė įvairovė (sinonimija). Neretas sugrįžęs arba grįžtantis prie lietuvių kalbos patriotas ar mokslo vyras, švelniai tariant, nepakankamai išmano lietuvių kalbos žodžių darybą, gramatiką – iš čia gana prasta terminijos kokybė. Trečiasis raidos etapas – tai sistemingo ir sąmoningo terminologijos darbo pradžia, terminologijos kaip svarbios pagalbinės mokslo disciplinos suvokimas ir jos principų postulavimas – tai XX a. pirmoji pusė. Būtent šiuo laikotarpiu randasi įvairių mokslo sričių vadovėlių ir sisteminių žodynų (matematikos, geometrijos, zoologijos, technikos, filosofijos, teisės...). Pasitelkiamas net administracinis resursas – kuriasi įvairių dalykinių sričių terminologijos komisijos. Būtent šiuo metu iškyla Stasio Šalkauskio terminologijos genijus – kurdamas ir apmąstydamas filosofijos terminiją, jis kloja ir lietuvių terminologijos mokslo pagrindus. Jo idėjos susišaukia su terminologijos pradininku laikomo Eugeno Wüsterio idėjomis. Ketvirtasis terminologijos raidos etapas sutampa su sovietine okupacija. Nepaisant prieštaringso ir dviprasmės tautos ir bendrinės kalbos padėties, šiuo metu suklesti įvairių mokslo sričių terminų žodynų leidyba. Ypač svarbi aplinkybė: visas mokslas – nuo pradžios mokyklos iki disertacijos gynimo – galimas lietuvių kalba. Aišku, kad ši aplinkybė lemia audringą terminijos plėtrą, nors labai ryški rusų kalbos įtaka, o terminologijos moksle dominuoja sovietinė mokykla. Penktasis etapas – naujausieji laikai po nepriklausomybės atgavimo. Terminologijos darbas smarkiai pagyvėja ir paįvairėja, įgyja tikrą tarptautinį pobūdį, plačiai įsileidžiamos ir Vakarų terminologijos idėjos. Randasi valstybinė kalbos politika. Deja, bendrame Europos Sąjungos kalbų lygiateisiškumo fone, mokslo kalba vis labiau tampa anglų kalba, mokslo publikacijų lietuvių kalba mažta. Todėl kartais neramu mąstant, kas laukia terminologijos mokslo Lietuvoje ir lietuviškos terminijos. Terminologijos mokslas jaunas. Tiek Europoje, tiek Lietuvoje. Jo užuomazgos galbūt ir siekia XIX a. pradžią, bet susiformavimo metas – tai XX a. vidurys. Tačiau per šį neilgą laiką terminologų – tiek lingvistų, tiek dalykinių sričių specialistų – pastangomis lietuviška terminija sėkmingai atlieka jai deramą vaidmenį mokslo ir technologijų lietuvių kalboje. Reikia tikėtis, kad liguistai suvokiamas tarptautiškumas apskritai neužgoš lietuvių kalbos, o nauji gyvenimo vėjai nesutrukdys lietuviškos terminijos plėtros, kuri, nepaisant „kartais pasitaikančių nesklandumų“, ir toliau tarnaus intelektiniam lietuvių tautos gyvenimui.

Raktažodžiai: terminas, sąvoka, terminija, terminologija, terminologijos raida.

Received: 2023-09-01. Accepted: 2023-12-20

Copyright © 2023 Antanas Smetona. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Tradition and Development of Lithuanian Terminology

Abstract. The development of Lithuanian terminology has undergone several stages. The first stage is characterised by elemental terminology development, marked by unsystematic progress before the Industrial Revolution. Due to Lithuania's socio-cultural circumstances—such as the prevalence of science in international languages, the absence of a standardised public Lithuanian language, occupation, and its peripheral status within the empire—terminology primarily relied on the spoken folk language, lacking a structured scientific foundation. The second stage aligns with Lithuania's industrial revolution in the middle of the 19th century. With advancements in industry, science, education, the press, and the popular scientific literature, there emerged a demand for new, systematic Lithuanian terminology. The resources from previous centuries proved insufficient in both quality and quantity. Consequently, alongside original Lithuanian terminology, a considerable number of translated terms, calques, and foreign language influences emerged, leading to synonymy issues. Often a patriot or a man of science, who has returned or is returning to the Lithuanian language, has, to put it mildly, insufficient knowledge of Lithuanian word formation and grammar, and hence the rather poor quality of terminology emerges. The third stage of development marks the beginning of systematic and conscious work on terminology, the recognition of terminology as an important auxiliary scientific discipline, and the postulation of its principles in the first half of the 20th century. It is during this period that textbooks and systematic dictionaries were produced in various fields of science (mathematics, geometry, zoology, engineering, philosophy, law, etc.). Even administrative resources are used, with the creation of terminology commissions in various subject areas. It is at this moment that the terminology genius of Stasys Šalkauskis stands out because by creating and reflecting on the terminology of philosophy, he lays the foundations of the science of Lithuanian terminology. His ideas are in line with those of Eugen Wüster, who is considered to be the founder of terminology. The fourth stage of terminology development coincides with the Soviet occupation. Despite the complex situation and language dynamics, the publication of term dictionaries in diverse scientific fields flourished. Notably, all education, from primary school to dissertation defence, was available in the Lithuanian language. Although the influence of Russian was strong and the Soviet school dominated terminology science, this period witnessed substantial development. The fifth stage refers to the recent post-independence times. Terminology work has become much more lively and varied, acquiring a truly international character, and Western ideas of terminology have been widely adopted. A national language policy has emerged. Unfortunately, against the background of the general equality of the languages of the European Union, the language of science is increasingly becoming English, and the number of scientific publications in Lithuanian is decreasing. Therefore, it is sometimes worrying to think what lies ahead for the science of terminology in Lithuania and for the Lithuanian terminology. The science of terminology is young. Both in Europe and in Lithuania. It may have its roots in the early 19th century, but the time of its formation is the middle of the 20th century. However, during this short period of time, due to the efforts of terminologists—both linguists and specialists in the subject areas - the Lithuanian terminology has successfully played its proper role in the Lithuanian language of science and technology. The hope is that the morbidly perceived internationality will not overshadow the Lithuanian language altogether and that the new winds of life will not hinder the development of Lithuanian terminology, which will continue to serve the intellectual life of the Lithuanian nation, despite “occasional setbacks”.

Keywords: term, concept, terminology, terminology development.

Paprastai terminijos tradicija siekia tuos laikus, kai kokiai nors visuomenei prireikia pavadinti gamybos bei kariavimo įrankius, pasaulio sąrangos bei visuomeninių santykių reiškinius ir pan. Lietuvių terminija – ne išimtis. Žinoma, tai dar ne tikslingas sisteminis terminologijos darbas. Sisteminė terminologijos raida gali prasidėti tik kartu su sisteminė mokslo ir technikos kalbos raida. Būtent tais laikais atsiranda tokie terminai ir sąvokos kaip *gaidukas*, *druskavietė*, *arklas*, *arkliadantė*, *dievas*, *velnias*, *knyga*, *švinas*... Tai vadinamasis stichinis terminijos raidos etapas. Net randantis tam tikriems Lietuvos mokslo pasiekimams („*Artis magne artilleriae*“ (1651); „*Universitas lingvarum Litvaniae*“ (1737); „*Paralot Žmudzina*“ (1851), mokslas buvo plėtojamas tuometėmis tarptautinio bendravimo

ir mokslo kalbomis – lotynų, lenkų, vokiečių. O ir valstybės raštų kalba buvo ne lietuvių. Pirminiai terminijos šaltiniai greičiausiai buvo gyvoji liaudies šneka, šioji tokia raštų tradicija ir skolinimasis iš svetimų kalbų. Gyvoji liaudies šneka kaip terminijos šaltinis greičiausiai rodo kai kurių terminų atsiradimą dar ikirašytiniu kalbos raidos periodu. Pavyzdžiui, oficialiuose LDK raštuose, rašytuose senąja slavų kalba, galima aptikti nemažai lietuviškų teisės terminų. Taigi, tokios sąlygos sisteminei lietuvių terminijos raidai ir terminologijos sampratai didelio poveikio neturėjo ir negalėjo turėti.

Nepaisant to, lietuviška terminija nors ir ne sistemingai, bet po truputį buvo ugdoma. Pirmiausia tai susiję su raštijos pradžia, ypač dvikalbiais ir keliakalbiais žodynais, kuriuose neišvengiamai turėjo būti lietuviškų kitų kalbų terminų atitikmenų. Klasikinis to pavyzdys – Konstantino Sirvydo žodynai¹. Juose galime rasti ir paties K. Sirvydo sukurtų, ir jau kalboje iš seno esančių sąvokų pavadinimų: *geradarystė, prekiavimas, prekionė, dovana, drugys, peteliškė, atskeltinis, dievobaimė, pylėjas, apuokas, sąnarių sopulys, nauda kas metai surenkama (pajamos), valsčius, valgykla...*² Kita vertus, kai kurie autoriai, rašydami svetimomis kalbomis, jau pradeda suprasti, kad ir lietuviška terminija yra svarbu, todėl greta užsieninių sąvokų pavadinimų kartais pateikia ir lietuviškus – pavyzdys galėtų būti kai kurios gramatikos: Kazimiero Kristupo Daukšos rankraštinėje lenkiškoje gramatikoje greta *liczba mnoga* parašoma *skaičius daugingas*, o greta *spójnik* nurodoma *sujungis arba sumatas arba sugretinis*. Kaip ir Kalikstas Kasakauskis (1832) irgi pateikia lietuviškų terminų: *prašuktojis – wykrzyknik, daiktininkas – rzeczownik, pripultininkas – pszymiotnik*. Kartu reikia įvertinti lietuviškos raštijos pradžios tematiką ir kokybę. Greta žodynų ir gramatikų, ji visa buvo bažnytinė ir verstinė – katekizmai, maldynai, psalmynai, giesmės, pamokslų rinkiniai ir pan. Vadinasi, vienaip ar kitaip galima kalbėti apie su katalikų tikėjimu susijusios terminijos radimąsi ir raidą. Kaip žinoma, pirmasis lietuviškas pasaulietinis kūrinytis – Kristijono Donelaičio „Metai“ (1818). Aišku, terminijos grožiniame kūrinyje galima ir neieškoti, nors kokių valstiečių buities sąvokų pavadinimų (jei jie terminai) galima ir surasti. Apibendrinant pradinius lietuviškų raštų formavimosi amžius, galima perfrazuoti Joną Kruopą (1960): vieni naujų sąvokų ar daiktų pavadinimų vertėjai stengėsi naudotis lietuvių kalbos medžiaga, darybos priemonėmis, kiti vergiškai skolinosi svetimus žodžius. Todėl tiek apskritai raštų, tiek terminijos kokybė buvo labai nevienoda, o XVIII a. raštai apskritai buvo labai užteršti.

* * *

Sąmoningas ir audringas lietuviškos terminijos formavimosi etapas prasideda XIX a. Kertiniai amžiaus įvykiai: Žemaičių sąjūdis, spaudos draudimas ir priešinimasis jam,

¹ „Prompt[u]arium dictionum Polonicarum, Latinarum et Lituanicarum“ ir „Dictionarium trium linguarum“ (1620).

² Kiek tai yra terminai, kiek paprasčiausi žodžiai, būtini gyvenimo realijoms pavadinti, galima daug ir aistringai svarstyti, juoba kad jie neišprasminyti jokioje dalykinėje srityje ir tėra bendro pobūdžio žodyno elementai. Tačiau jie neabejotinai rodo tiek kalbos darybines išgales, tiek svetimų žodžių adaptacijos galimybes, kurios realizuojamos jau sąmoningo terminijos kūrimo laikais – daugelis šių žodžių tampa kurios nors srities terminais.

lietuviško švietimo, sąmoningo tautos formavimosi ir vienijimosi lietuvių kalbos pagrindu pradžia. Esama ir praradimų – dideli etniniai plotai lenkėja, vokiečių, rusėja. Ir tai suprantama – iki to laiko lietuvių kalba gyveno ir buvo išsaugota tik valstiečio pirkioje – ir mokykla, ir mokslas, ir administravimas vyko ne lietuvių kalba. Kalbamame amžiuje randasi lietuviška slaptoji mokykla, pradedami leisti lietuviški laikraščiai, leidžiama gausybė šviečiamųjų knygelių, kalendorių. Ir apskritai prasideda mokslinės ir mokslo populiarinimo literatūros lietuvių kalba kūrimas. O svarbiausia, į lietuvių kultūrą pradeda veržtis mokslo ir technikos revoliucija. Labai iliustratyvus žemaičio garlėkio autoriaus Aleksandro Griškevičiaus gyvenamosios epochos apibūdinimas: „<...> šiais mūsų atgimimo ir senųjų garvežio, dagerotipo, elektromagnetizmo ir kitų išradimų įgyvendinimo laikais“, – tai XIX a. vidurys (Hryszkiewicz 1851, 8). Ir visam tam jau neišvengiamai reikia daug lietuviškos terminijos, kurios ankstesnių amžių išteklių nei kokybiškai, nei kiekybiškai negali pakakti.

Bene ryškiausias šio laikotarpio asmenybės – Simonas Daukantas (plačiau žr. Balašaitis 1966), Laurynas Ivinskis (plačiau žr. Vilutytė 1995), Jurgis Pabrėža (plačiau žr. Šepetytė 2015), Motiejus Valančius (plačiau žr. Chaukaitė 2009), Vincas Kudirka (plačiau žr. Zemlevičiūtė 2008), Jonas Basanavičius (plačiau žr. Litevkienė 2011). Paminėti galima terminų žodynus (net enciklopedinius), pavyzdžiui: J. Pabrėžos „Taislius augyminis“ (1843, 1900); Povilo Matulionio „Žolynas“ (1906).

S. Daukantą galima laikyti populiarios mokslinės literatūros pradininku, todėl ir jo lietuviškos terminijos kūrimo nuopelnai yra dideli. Kadangi rašė apie istorijos, kalbotyros, žemės ūkio sritis, tai ir kalba eina apie šių sričių terminiją. Gausios naujos terminijos praktinių ūkinių patarimų knygelės apie pievininkystę, sodininkystę, bitininkystę, miškininkystę, tabako, apynių auginimą, priešgaisrinę apsaugą. Pagrindiniai S. Daukanto terminų šaltiniai buvo liaudies šnekamoji kalba ir naujadarai, aišku, neapsieita ir be skolinių. Jo terminai *daiktavardis, būdvardis, laipsnis, laikrodis, prekyba, valstybė* ir daug kitų.

L. Ivinskis – lietuvių švietėjas ir lietuviškų kalendorių rengėjas. Išleido per dvidešimt kalendorių ir patarimų knygelių, kuriuose skelbė žemės ūkio, veterinarijos, gyvulininkystės, medicinos, astronomijos, istorijos, kitų gamtos mokslų žinias ir patarimus valstiečiams. Sudarė kelis žodynus, aprašė Lietuvos augalus (apie 2500 pavadinimų), grybus, mineralus.

Atkreiptinas dėmesys, kad iki XIX a. vidurio apie terminologiją kaip mokslą nekalbama. Nors vieną šios krypties užuomazgą galima ir paminėti – tai J. Pabrėžos darbai. Jis bene pirmasis ne šiaip kūrė sąvokų vardus, o pirmiausia domėjosi augalų sistematika (Karlo Linėjaus), studijavo mokslinę literatūrą ir tik tuo pagrindu kūrė lietuvišką botanikos nomenklatūrą. Viename savo laiške (žr. Dagys 1937) jis aprašo terminų kūrimo principus – pirmiausia ieško žmonių šnekoje esančių pavadinimų, o neradęs kuria naujus vardus pagal augalo išvaizdą, augimo vietą ar kokią nors jo ypatybę. Taigi, J. Pabrėža pats kūrė daug terminų, laikėsi mokslinės sistematikos, todėl iš esmės laikytinas pirmuoju sąmoningu lietuvių terminologu, terminologijos Lietuvoje pradininku.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje terminijos ugdymo reikšmingas veiksnys tampa lietuviška spauda. Tai „Aušra“, „Varpas“, „Tėvynės sargas“, „Vilniaus žinios“, „Draugi-

ja“ ir kiti. Pirmųjų lietuviškų laikraščių tematika buvo nuo praktinių gyvenimo patarimų iki mokslo, technikos ir filosofinių klausimų svarstymo. Viena vertus, tie laikraščiai pirmiausia prisidėjo prie tautos žadinimo, bendrinės kalbos ugdymo, tačiau suprantama, kad tam reikėjo ne tik naujų gyvenimo realiųjų pavadinimų, bet ir specialiųjų sričių sąvokų pavadinimų, t. y. terminų.

Būdingieji šio laikotarpio bruožai – greta originalios lietuviškos terminijos esama daug verstinės, vertimo kalkių, šiaip svetimų kalbų įtakos, didelė terminė įvairovė (sinonimija). Mūsų to meto kultūros ir mokslo veikėjai, visų tų knygelių ir straipsnių autoriai baigę nelietuviškus mokslus. Neretas sugrižęs arba grįžtantis prie lietuvių kalbos patriotas ar mokslo vyras, švelniai tariant, nepakankamai išmano lietuvių kalbos žodžių darybą, gramatiką – iš čia gana prasta terminijos kokybė. Bet svarbiausia, kad šiame etape jau randasi mokslų, kurių pagrindus bei sąvokyną stengiamasi lietuviškai aprašyti ir pateikti išsamiai, todėl rašoma tiek terminų, tiek enciklopedinių žodynų, tiek apskritai dalykinių sričių aprašų – tai botanikos, medicinos, farmakologijos sritys. Taip pat nemažai randasi leidinių įvairių sričių praktiniais gyvenimo klausimais – ten juk irgi neapsieinama be naujos terminijos.

* * *

Sunku pasakyti, kokią įvykių reikėtų laikyti sistemingo ir sąmoningo terminologijos darbo pradžia. Taip susiklostė, kad viena iš gerai matomų ir nuolat vartojamų terminijos sričių buvo bažnytinė, tikėjimo tiesų terminija. Nuo pat Lietuvos krikšto lietuviškos vyskupijos priklausė Lenkijos (Gniezno) bažnytinei provincijai, ilgai daugelis kunigų buvo lenkai, dalis nė nemokėjo lietuvių kalbos. Todėl, nepaisant iškilųjų Martyno Mažvydo, K. Sirvydo veikalų, apskritai bažnytinė kalba, taigi ir terminija buvo pasibaisėtina – pusiau lenkiška, pusiau lietuviška. Todėl ir kilo pirmiausia poreikis sutvarkyti bažnyčios ir tikėjimo terminiją. 1907 m. „Draugijoje“ prelatas Juozas Laukaitis baisesi sąvokų pavadinimais *žyvatas, griešnas, griekas, smertis, tajemnyčia, loska* ir teigia, kad tai yra kalbos šiukšlės, kurias „būtinai reikia šalin mesti, nes jos bjauriai drasko lietuvių ausį“. Aišku, jis suprato, kad ne vien estetinis ar kalbos grynumo terminų norminimo kriterijus čia svarbiausias. XX a. pradžioje buvo daug rašoma apie netikusią teologijos srities ir konkrečiai poterių kalbą, poreikį ją tvarkyti, kratyti barbarizmų ir svetimybų. Todėl 1909 m. J. Laukaičio iniciatyva suburiama Poterių komisija, kurią sudarė pats J. Laukaitis ir kunigai Adomas Jakštas bei Alfonsas Petrulis. Įdomiausia, kad į šią komisiją kaip kalbos ekspertai buvo pakviesti Jonas Jablonskis, Kazimieras Būga, Juozas Balčikonis, Jurgis Šlapelis. Tais pačiais metais komisija susirenka Seinuose ir šis susirinkimas, anot Zigmo Zinkevičiaus, tampa pirmuoju lietuvių kalbininkų suvažiavimu. Šios komisijos darbo rezultatas – ne tik „didžiausios pasaulietinės bendrinės kalbos norminimo patirties“ perkėlimas į bažnytinę kalbą, bet ir rimtas vienos dalykinės srities terminijos tvarkymo žingsnis, tapęs pavyzdžiu tolesnei ir platesnei terminijos tvarkybai (Zinkevičius 2000, 179).

Reguliarus ir sistemingas terminologijos darbas prasideda susikūrus Lietuvių mokslo draugijai. Dalis jos narių įsitraukia į terminologijos darbą. Jos narys daktaras Kazys Grinius

1913 m. Draugijos visuotiniame susirinkime skaito pranešimą apie botanikos terminiją. Ten bene pirmą kartą formuluojami reikalavimai mokslinei terminijai: a) „kad kiekvienam supratimui būtų vienas vardas, vienas žodis, nes mokslo terminas tai yra tikras *nomen proprium* ir privalo būti tik vienas“; b) „kad mokslo terminas nebūtų nusikaltęs prieš kalbos dvasią“; c) „kad vardas būtų trumpas, nes ilgi daugialypiniai vardai didžiai apsunkina jų vartojimą“ (Grinius 1914, 433). Kaip matome, pirmiausia akcentuojamas sąvokos ir jos vardo vienareikšmis ryšys – būtent tai yra mokslinės terminologijos požymis ir tuo metu Vakaruose besiformuojančios terminologijos tendencija. „Šis [terminijos] kūrimo principų suformulavimas lietuvių terminologijos istorijoje yra labai reikšmingas dalykas, nes beveik kiekvienas, turėjęs reikalų su mokslu, terminus kurdavosi pats“ (Keinys 1967, 15), vienai sąvokai buvo prikurtas daug sinoniminių terminų ir tai kėlė didelę painiavą. Lietuvių mokslo draugija nustato iš esmės mokslinius tolesnio terminologijos darbo principus.

Būtent šiuo laikotarpiu randasi labai aiškus lietuviškų vadovėlių poreikis, o tai reiškia visų mokslų pagrindinio sąvokyno būtinybę, todėl randasi matematikos, geometrijos, zoologijos, technikos ir panašūs terminų žodynėliai (Marcelino Šikšnio „Aritmetikos ir algebros terminų žodynelis“ (1919); „Kariškas lietuviškai-rusiškas ir rusiškai-lietuviškas žodynelis“ (1919); Zigmo Žemaičio „Geometrijos ir trigonometrijos terminų rinkinėlis“ (1920), Jurgio Elisono „Zoologijos sistematikos terminų žodynelis“ (1920). Atitinkamose ministerijose net susikuria dalykinių sričių terminologijos komisijos, pavyzdžiui, Susisiekimo ministerijos Terminologijos komisija. Svarbus indėlis į terminologiją buvo įneštas ir kariškių. Nors iki pat trečiojo dešimtmečio vidurio Lietuvos kariuomenėje buvo karininkų, nemokančių lietuvių kalbos, tačiau nuo pat pirmųjų savanorių būrių prireikė kariuomenės statutų, įvairiausios karo technikos naudojimo ir mokymo vadovų – ir visa tai buvo sukurta neregėta sparta: per pirmuosius dvejus kariuomenės kūrimosi metus (karo sąlygomis!) buvo išleistos net 78 šio pobūdžio knygelės. Bene žymiausias karinės terminijos kūrėjas ir Krašto apsaugos ministerijos Terminologijos komisijos pirmasis vadovas majoras Martynas Laurinaitis 1938 m. „Karde“ rašė: „Ar seni tie laikai, kada ir mūsų tauta vertėsi tokiais žodžiais, kaip *šinielius, pulemiotas, vzvodnas komandyras, okopas, feltfebelis, karaūlas* ir panašiomis rusybėmis ar pusiau rusybėmis, ėjusiomis iš rytų; ir *mašinpučkė, krygė, regimentas, liuoduoti* ir daugybė kitų vokietybių, ėjusių iš vakarų. Netrūko ir pietų kaimyno žodžių – *živnastis, karužas (chorqży), užprovyti, strielba* ir pan. Tokį palikimą mes gavome pradėdami steigti savo tautinę kariuomenę. Iš senosios Lietuvos kariuomenės beveik nieko nepaveldėjome. Tada raštas dar nebuvo įsigalėjęs, o ėmus vartoti raštą, nukrypta į svetimas kalbas – gudų, lotynų, lenkų. Iš senesnių laikų dabartinei savajai kalbai tegavome *raitininką*, lotyniškos kilmės *statutą* ir bendresnės reikšmės *karą, kariauti, karį, vadą* ir t. t.“ (Laurinaitis 1938, 235). Nuo pat kariuomenės kūrimosi pradžios, kalbos ir terminijos klausimais M. Laurinaičiui talkininkavo J. Jablonskis. Ir apskritai, J. Jablonskį reikia paminėti kaip jautrų, atsargų ir sąžiningą terminologą – viena vertus, jis pats savo srities (lietuvių kalbos vadovėlių) daugelio terminų autorius, lygiai kaip ir kiti XIX ir XX a. sandūros kultūros veikėjai. Tačiau J. Jablonskio vaidmuo išsiskiria tuo, kad jis imasi konsultuoti praktiniais terminijos kūrimo klausimais, kokių

nors teorinių terminologijos pagrindų nedėsto, tačiau iš jo patarimų ryškėja lingvisto ir dalykinės srities specialisto vaidmenys terminų kūrimo darbe – rekomenduoja terminus kurti savo dalykinę sritį išmanantiems specialistams, o kaip kalbininkas konsultuoja tik savo srities dalykus: terminų darybą, semantiką, leksinius bei sintaksinius terminų ypatumus. 1921 m. būtent J. Jablonskis tampa Terminologijos komisijos pirmininku. Šios komisijos veikla greičiausiai ir yra oficialaus ir organizuoto lietuviškos terminijos kūrimo pradžia, nors jos veikla ir nebuvo visiškai sklandi.

* * *

Švietimo ministerija 1921 m. sukuria Terminologijos komisiją. Į pirmąją komisijos posėdį pakviečiami K. Būga, Adomas Jakštas, Pranas Dovydaitis, J. Jablonskis, Pranas Mašiotas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Adomas Varnas, Antanas Vireliūnas. Posėdžio pirmininku išrenkamas Antanas Smetona – kitame posėdyje išrenkamas nuolatinis komisijos pirmininku. Pagal komisijos darbo planus suinteresuotose įstaigose, pavyzdžiui, kitose ministerijose, irgi turėjo būti sukurtos atskiros Terminologijos pakomisės pagal dalykines sritis. Susisiekimo ministerijoje Terminologijos komisija jau buvo iki Švietimo ministerijos komisijos, Krašto apsaugos ministerijoje tokia komisija atsiranda 1923 m., tačiau centrinė komisija, su kuria galutinai derinami ir po to skelbiami terminai, tampa Švietimo ministerijos Terminologijos komisija. Ir tai suprantama – surinktos stipriausios lingvistų ir rašto žmonių pajėgos. Tai rodo ir Krašto apsaugos ministerijos komisijos darbo tvarka: „Specialiosios komisijos turėjo suprojektuoti sau reikalingus terminus ir siųsti centrinei komisijai, o pastaroji, apsvarsčiusi ir pataisiusi, – Švietimo ministerijos terminologijos komisijai. Tik pastarosios komisijos patvirtinti terminai turėjo būti privalomi kariuomenei. Visi rekomenduoti priimti terminai dar buvo skelbiami „Lietuvos“ dienraštyje ir po mėnesio svarstomi dar kartą, o tada galutinai paskelbiami „Švietimo darbo“ žurnale“ (Budreikienė, Kisinaitė, Norgėla, Smetona 2020, 13). Suprantama, kad tvarka griozdiška, todėl po kelerių metų ji buvo supaprastinta, bet iš jos aiškūs pagrindiniai Švietimo ministerijos komisijos vaidmuo. Tai buvo oficialaus terminologijos darbo organizavimo pradžia. Tiesa, daugiau tokių organizuotų terminologijos komisijų lyg ir nebuvo, nors pačioje komisijoje atskirų sričių pakomisių buvo kelios. Didžiausią praktinį terminijos kūrimo darbą ir toliau dirbo vadovėlių, mokslo studijų autoriai, pavieniai entuziastai.

Terminologijos komisija nustatė praktinio terminų kūrimo ir norminimo darbo principus. Reikia manyti, ne be J. Jablonskio įtakos iš karto nustatyta konkrečių dalykinių sričių terminologijos darbą pavesti būtent tos dalykinės srities specialistui. Todėl, pavyzdžiui, prireikus sudaryti Gamtos terminų pakomisę ir neradus specialisto tarp esamų narių, į komisiją įtraukiamas naujas narys gamtininkas Tadas Ivanauskas ir jam pavedama sudaryti Gamtos terminų pakomisę. O sprendimus galima priimti ne mažiau kaip šešių komisijos narių balsais, tarp kurių bent vienas(!) kalbininkas – taigi, nustatomas patariamasis, o ne sprendžiamasis kalbininko vaidmuo. Kaip toliau matysime, terminologijos raidai Lietuvoje tai labai svarbi gairė: *terminas yra sąvokos pavadinimas*, todėl jį vertinti galima dvejopai: terminologijos darbo centre atsiduria žodis (pavadinimas) arba terminologijos

darbo centre atsiduria sąvoka. Termino kaip žodžio (pavadinimo) sureikšminimas leidžia gana atsietai svarstyti su terminu susijusią lingvistinę problematiką, o pačią terminologiją laikyti lingvistikos arba net leksikologijos dalimi. Sąvokocentrinis požiūris leidžia apskritai terminologijos nelaikyti lingvistikos dalimi – tai greičiau dalykinės srities sąvokų įvardijimo proceso pažinimas ir taikymas, savotiška analitinė filosofija. Terminologijos komisijos darbas rodo būtent pokrypį pirmiau į sąvokos pažinimą, o tik paskui į jos pavadinimą. Ir tai būdinga būtent vakarietiškai terminologijos minčiai, kurią maždaug tuo metu esmingai suformuluoja austrų inžinierius Eugenius Wüsteris (Vienos mokykla), o priešinga kryptis – žodžio (pavadinimo) link – būdinga Sovietų Sąjungos ir jos satelitų terminologijos mokslui (Sovietinė mokykla).

Deja, Švietimo ministerijos Terminologijos komisijos darbas nebuvo sklandus – viena vertus, gaunami svarstyti terminai buvo menkai sutvarkyti ir keblūs ne dalykinės srities specialistams, kita vertus, labai greitai pačioje komisijoje kilo vidinių nesutarimų: J. Jablonskio teikiami nuosaikūs terminijos kūrimo ir adaptavimo principai nesutinkamai susidūrė su kai kurių komisijos narių (A. Vireliūno, A. Varno) purizmu. Dėl to netrukus iš komisijos pasitraukia J. Jablonskis, po metų miršta K. Būga. Komisijoje nebelieka pagrindinių kalbininkų, o komisijos darbas pakrypsta kraštutinio purizmo kryptimi. Šiaip komisija terminų žodynų nesudarinėjo, tik skelbė aprobuotus terminus spaudoje. Tačiau A. Vireliūno ir A. Varno iniciatyva paskelbti terminų sąrašai (Vireliūnas 1924; „Mėtojamosios (metmeninės) braižybos terminai“ (1925), apie kuriuos neapsikentęs J. Jablonskis parašė neigiamas recenzijas, sukėlė ginčus ir neigiamą reakciją visuomenėje. Po jų Terminologijos komisija buvo reorganizuota – 1925 m. Švietimo ministerija sudarė naują Terminologijos komisiją, jos vadovu paskyrė J. Jablonskį, o nariais – J. Balčikonį, Antaną Salį, Praną Skardžių, Vaclovą Kasakaitį ir vėl A. Vireliūną. Matyt, suprantama – A. Vireliūnas atsisakė dalyvauti komisijoje, todėl jo vieton pakviestas Stasys Šalkauskis. Naujoji komisija persvarstė nemažai ankstesnės komisijos patvirtintų terminų, grąžino daug tarptautinių terminų. Deja, iš komisijos greitai pasitraukė S. Šalkauskis, A. Salys, P. Skardžius, J. Jablonskis atsisakė pirmininko pareigų dėl sveikatos. Švietimo ministerija nusprendė apskritai panaikinti Terminologijos komisiją prie ministerijos ir įpareigoti Universitetą sukurti analogišką komisiją – sumanymas gal ir pagrįstas, bet po kelių organizacinių bandymų darbas nepajudėjo iš vietos ir 1926 m., trukusi penkerius metus, Terminologijos komisijos veikla nuslopo. Nepaisant visų darbo nesklandumų, komisijos veikla Lietuvos terminologijos ir terminų kūrimo istorijoje paliko ryškų pėdsaką, daug jos aprobuotų terminų vartojama iki dabar. Terminologijos komisijos veiklą 1921–1926 m. išsamiau aprašė Albina Auksoriūtė (2011).

Vėliau organizuotų terminų kūrimo ir vertinimo darbų ėmėsi Lietuvių kalbos draugijos Terminologijos sekcija. Jos veiklą gana plačiai nušvietė žurnalas „Gimtoji kalba“. Lietuvių kalbos draugija – visuomeninė organizacija, todėl tikėtis kokio nors tvirto ir nuoseklaus terminologijos darbo vargu ar verta. Taip ir nutiko. Pradžioje gana audringa sekcijos veikla per porą metų užgeso.

* * *

Po Terminologijos komisijos terminų kūrimo ir aprobavimo darbų pagaliau pradeda-
mos judinti teorinės terminologijos problemos – terminologijos mokslo baruose iškyla
S. Šalkauskio figūra. Profesorius S. Šalkauskis terminologija susidomi mokydamasis
Maskvos universitete. Nors pats S. Šalkauskis savo terminologijos idėjų įkvėpėju įvardina
publicistą ir kalbininką Ramūną Bytautą, S. Šalkauskio terminologijos idėjos pirmiausia
susisaukia su Vakaruose užgimstančia terminologija – t. y. su austrų terminologo ir apskritai
terminologijos kaip mokslo pradininko, inžinieriaus E. Wüsterio idėjomis. S. Šalkauskio
terminologijos veikla buvo dviejų krypčių: a) terminologijos teoriniai samprotavimai –
„Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija“ (1925, 1927, 1934); b) praktinis
darbas – „Bendroji filosofijos terminija“ (1938).

S. Šalkauskis 1925–1934 m. svarsto šiuos terminologijos teorijos klausimus: termino
esmę ir savybės, terminų šaltiniai ir kategorijos, terminų vartosenos ypatybės, formuluo-
ja bendrąsias lietuviškų terminų kūrimo taisykles. Dėstydamas terminologijos teoriją,
S. Šalkauskis daugiausia remiasi viduramžių filosofo Dunso Skoto veikalu „Grammatica
speculativa“, prancūzų mokslininkų Michelio Bréalio „Essai de sémantique“, Josepho
Vendryeso „Le Langage“ ir kitais. Galbūt bendri mokslo, logikos ir Vakarų mokslinės
minties raidos šaltiniai bei dėsningumai nulėmė tai, kad S. Šalkauskio terminologijos idė-
jos nuostabiai susisaukia su E. Wüsterio pirmąkart paskelbtomis idėjomis jo disertacijoje
„Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik“ (1931) ir
tapusiomis Vakarų Europos terminologijos mokslo pagrindu. E. Wüsterio veikalo paskel-
bimo data neleidžia teigti, kad E. Wüsteris darė įtaką S. Šalkauskiui, bet leidžia teigti, kad
S. Šalkauskio idėjų mokslinis lygis buvo europinis, ir tik apgailestauti, kad S. Šalkauskio
terminologijos tekstai nepasirodė tuo metu kitomis Europos kalbomis.

S. Šalkauskio nuomone, terminologija nėra atskira, savarankiška mokslo disciplina.
Pirmiausia pabrėžiama termino dualistinė prigimtis: terminas kaip žodis ar žodžių junginys
priklauso gramatikos mokslui, o kaip sąvoka – logikos mokslui, t. y. kalbama apie sąvokos
ir sąvokos pavadinimo santykį, kuriame svarbesnis vaidmuo vis dėlto priklauso sąvokai,
t. y. aiškiausias žengimas viena kryptimi su Vienos mokyklos idėjomis.

Antras labai svarbus indėlis į terminologijos kaip mokslo sampratą – „terminijos“ ir
„terminologijos“ sąvokų atskyrimas. Jis labai išvalgiai pastebėjo, kad Vakarų kalbose
dažnai tiek terminijai, tiek terminologijai įvardyti vartojamas vienas žodis (*terminology*).
Iš to kyla didelė painiava, o gilinantis į dalyko esmę atsiranda reikalas atskirti šias sąvo-
kas. Įdomiausia tai, kad ir šiandienos lietuviškuose terminologijos veikaluose dažnai nėra
precizinės skirties tarp terminijos ir terminologijos – dažniausiai rašoma apie terminiją,
o teigiama, kad tai apie terminologiją. S. Šalkauskis taip apibūdina problemą: „Kadangi
mūsų kalba viena rūšių daiktų rinkiniui reikšti naudojasi galūne [baigmeniu] -ija, tai ter-
minija atitinkamai reiškia techniškų vieno kurio mokslo arba meno terminų visetą. <...>
Terminologija yra terminijos mokslas arba bent teorija“ (Šalkauskis 1927/1, 3).

Apibrėždamas terminologijos mokslą ar teoriją, S. Šalkauskis nurodo ir jo vietą kitų
mokslų atžvilgiu. Šiais laikais terminologija apibūdinama kaip transdisciplina ir interdis-

ciplina, siejama su logika, epistemologija, ontologija, semiotika, pragmatika, onomasiologija, informatika, o per sąvokos pavadinimą ir su gramatika. S. Šalkauskis terminologiją laiko specialiąja semantikos dalimi – žodžiu, terminologijos nelaiko leksikologijos dalimi.

S. Šalkauskis, susiedamas termino sąvoką su ženkle ir sąvokos sampratomis, klasifikuodamas ženklus, vadovaujasi logikos ir semiotikos postulatais. Šiandien gilintis į tą ženklų klasifikaciją nėra reikalo (tiek logika, tiek semiotika pažengė toli į priekį), tačiau jo pateikta klasifikacija neišvengiamai veda į šiuolaikinį termino ir ženklo supratimą. ISO 704 teigiama, kad sąvoka turi trijų tipų žymiklius: simbolį, tikrinį vardą ir terminą – žodinį sąvokos žymiklį. O pagal S. Šalkauskį, „terminas yra žodis, reiškias sąvoką, turinčią specialios reikšmės kuriam nors mokslo dalykui. <...> Terminas visuomet yra žodinis ženklas, atstojas dalyką ir apreiškias sąvoką, nors ne visi tokie žodžiai yra terminai. Kad šitokis žodinis ženklas taptų terminu, reik, kad jis įeitų į kurio nors mokslo sritį ir būtų moksliskai apdirbtas“ (Šalkauskis 1927/1, 6, 9). Taigi, matome, kad pirmą kartą S. Šalkauskio logiškai sudėliotos termino, terminijos ir terminologijos sąvokos, o Europoje dar laukiama tokių apibendrinimų ir išvadų.

Kurdamas terminologijos teoriją, pabrėždamas sąvokos ir jos žymiklio santykį, suprantama, negalėjo apeiti ir lingvistinių dalykų: juk terminas – žodinis sąvokos pavadinimas. Vadinasi, viena vertus, žodžių semantika įvairiose kalbose yra skirtinga ir būtini tarptautiniai derinimo klausimai, kita vertus, ir pats žodžių parinkimas vienoje ar kitoje kalboje yra problema. Todėl visiškai logiška, kad terminologijos teorija numato terminų šaltinius. S. Šalkauskis juos nurodo tris: gyvoji žmonių kalba; žodžių daryba; skolinimasis iš kitų kalbų. Kadangi tai ne lingvistikos, o terminologijos (t. y. specialiosios semantikos) sritis, leksinė ir loginė šių šaltinių klasifikacija gali būti abejotina, bet čia kyla klausimas, ar apskritai S. Šalkauskis siekė klasifikuoti – paprasčiausiai išvardijo, galbūt sudėliojo svarbos tvarka. Šiandien irgi niekas neabejoja šiais šaltiniais, juoba kad aiškiai matyti J. Jablonskio įtaka. Beje, tarptautiniai terminologijos standartai, iš pradžių teikę terminų šaltinių rekomendacijas (kol orientavosi tik į vokiečių, anglų kalbas), pastaraisiais metais apskritai jų vengia – tai kiekvienos kalbos reikalas. Juk šiuo aspektu svarbiausia yra sąvokų ir jų žymiklių tarptautinis derinimas, o ne tai, kaip kuri kalba pavadina vieną ar kitą sąvoką. Kita vertus, ar S. Šalkauskio minimi šaltiniai – gyvoji žmonių kalba, žodžių daryba, skolinimasis (santykis su kitomis kalbomis) – dabar yra tas pat, kas ir S. Šalkauskio laikais. Vargu, ir tai reikalauja tikslinimo.

Šiuolaikinėje terminologijos teorijoje labai svarbios intensijos ir ekstensijos sąvokos. S. Šalkauskis joms susikuria savo terminus *tįsa* ir *talpa*. Ekstensija ir intensija labai svarbi terminologizuojant gyvosios kalbos žodžius. Jo nuomone, „būtent termino tįsa matuojama visais tais individualiais, kurie yra padengiami sąvokos tįsa, o termino talpa matuojama visomis tomis žymėmis, kurios sudaro sąvokos talpą“ (Šalkauskis 1927/1, 9). Talpai didėjant, tįsa mažėja, o termino prasmei tampant sudėtingesnei, jo reikšmė siaurėja, t. y. apsiribojama mažesniu dalykų skaičiumi. Čia viskas sutampa su ISO 704 standarto aiškinimu: „The set of characteristics that come together to form the concept is called the intension of the concept. The set of objects conceptualized as a concept is known as the

extension of the concept. The two, the intension and the extension, are interdependent. For example, the characteristics making up the intension of 'mechanical mouse' determine the extension or the objects that qualify as mechanical mice."

Suprantama, kad lingvistinė terminų analizė ir klasifikacija S. Šalkauskiui sekasi prasčiau. Ir tam priežastys aiškios: to meto lingvistikos raidos lygis, jo pačio silpnas lingvistinis pasirengimas ir pagaliau – terminologijos kaip mokslo nelaikymas lingvistikos dalimi. Terminų šaltinių supratimas greičiausiai nulemtas ir J. Jablonskio autoriteto, bet štai terminų kaip leksinių vienetų klasifikacija buvo paremta Augusto Leskyno veikalu „Die Bildung der Nomina im Litauischen“ (1891) ir buvo atitinkamos kokybės – gal kiek per daug schematizuojama, logizuojama. Jis nesuprato, kad lingvistinė semantinė logika nėra formalioji logika. Būtent dėl to jam užkliuvo ir lietuviškų linksnių pavadinimai. Išsamiau ir giliau S. Šalkauskio teorines terminologijos idėjas išnaginėjo Kazimieras Gaivenis (1983) – tik skaitant šį įdomų straipsnį nedera pamiršti, kad „buržuazinis veikėjas ir neoscholastinės krypties filosofas“ vertinamas iš marksistinės filosofijos ir sovietinės terminologijos pozicijų.

* * *

Sovietinės okupacijos metai terminologijos mokslui turėjo dvejopą poveikį – viena vertus, galima teigti, kad pokario metais suklestėjo terminų žodynų (ir apskritai terminijos) kūrimas ir leidyba (per šeštąjį–aštuntąjį praėjusio amžiaus dešimtmečius išleista per 500 įvairiausių sričių terminų žodynų), kita vertus, terminologija kaip mokslo šaka suka Sovietinės terminologijos mokyklos keliu, t. y. lingvistinės terminologijos kryptimi: terminologija visu rimtumu imama laikyti lingvistikos ar net tik leksikologijos šaka. Aišku, nedera pamiršti apskritai prieštaringos tiek lietuvių kalbos, tiek terminijos padėties: propagandai suokiant apie „socialistinės lietuvių kultūros suklestėjimą“, prasidėjo nuoseklus visa ko rusinimas. Nors ir smarkiai padaugėjo lietuvių–rusų kalbų terminų žodynų, sąjunginėse gamylose dokumentacija (logiška, ir terminija) visa rusiška, disertacijos (viena iš pagrindinių naujų terminų radimosi vietų) vis dažniau ginamos tik rusiškai ir t. t. Iš esmės einama dvikalbystės keliu. Per visą okupacijos istoriją šis kelias nebuvo vienodas – tauta priešinosi, išsaugojo lietuvišką mokyklą ir universitetą, o ir rusų kalbos spaudimas įvairiais sovietų istorijos metais buvo nevienodas... bet tai ne šio darbo tema. Bet kokių atveju, šiuo laikotarpiu smarkiai išauga rusų kalbos įtaka terminijai ir Sovietų terminologijos mokyklos įtaka terminologijai Lietuvoje.

S. Šalkauskiui padėjus rimtus terminologijos pagrindus tarpukaryje, pokario lietuvių terminologijos posūkį į lingvistinę kryptį puikiai iliustruoja K. Gaivenio pamąstymai apie S. Šalkauskį 1983 m.: „S. Šalkauskio lingvistinis pasirengimas terminologijos darbui nebuvo visiškai be spragų, todėl to meto kalbininkai – J. Balčikonis, A. Salys, P. Skardžius – jo straipsnius teoriniais terminologijos klausimais yra šiek tiek taisę. Dėl tos pačios priežasties kai kurie elementarieji kalbotyros terminai (pvz., *galūnė* ir kt.) jo straipsniuose vartojami kiek kitokia reikšme, negu apskritai kalbotyros literatūroje“ (Gaivenis 1983, 129). Šiaip šiandien yra aišku, kad terminologijos darbo pagrindiniai veikėjai

yra dalykinių sričių specialistai, dirbantys su sąvoka – pirmąją ir pagrindinę termino, kaip dvipusio reiškinių (sąvoka ir sąvokos pavadinimas), dedamąją. Todėl lingvistikos išmanymas dalykinės srities specialistui nei privalomas, nei būtinas; todėl terminologijos darbas yra kolektyvinis darbas, kuriame bendradarbiauja ir dalykinės srities specialistas, ir lingvistas. Kad ir kaip ten būtų, po Antrojo pasaulio karo terminologijos darbo centru tampa Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.

1945 m. prie Mokslų akademijos prezidiumo sudaroma Terminologijos komisija. 1951 m. ši komisija perkeliama į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą, o 1971 m. perorganizuojama į Terminologijos grupę Žodynų sektoriuje. Įdomi paralelė: ir sovietmečiu, ir tarpukaryje terminologijos darbas nuosekliai bandomas perkelti iš administracinių įstaigų į mokslo (iš Švietimo ministerijos į universitetą / iš Mokslų akademijos į institutą). Tai suprantama ir logiška terminijos kūrimo, rinkimo, aprobavimo ir publikavimo prasme. Ir, aišku, lingvistinio terminologijos mokslo prasme. Kiek tai prasminga, jei būtų nueita Vienos mokyklos keliu – sunku pasakyti. Gal todėl tarpukario universitete terminologijos darbas ir nepajudėjo?

1945–1951 m. Terminologijos komisijos darbas, deja, nei mokslo, nei publicistiniuose šaltiniuose nenušviestas. Terminologijos komisijos darbą nesunku būtų nustatyti iš publikuojamų terminų sąrašų ar apsvaistytų bei aprobuotų terminų žodynų. Šiuo laikotarpiu tokių nebuvo rasta. LIBIS jungtiniame kataloge aptiktas Andriaus Novodvorskio „Trumpas rusiškai lietuviškas techninis žodynas“ (1949) – redaktorai Jurgis Talmantas ir Jurgis Vidmantas, tačiau santykis su Terminologijos komisija neaiškus.

Terminologijos komisijos veiklą 1951–1971 m., remdamasi Lietuvių kalbos institute (toliau – LKI) saugomais komisijos posėdžių protokolais, aprašė A. Auksoriūtė (2014). Kaip jau įprasta, būdingiausias komisijos darbas – naujų terminų svarstymas ir aprobavimas, t. y. komisija svarstė teisės, geologijos-geografijos, ekonomikos, gimnastikos, matematikos, botanikos, chemijos, technikos, zoologijos, anatomijos, sodininkystės, medicinos, fizikos, melioracijos, literatūros, dailės, stomatologijos, meteorologijos, ryšių, pedagogikos, kriminalistikos, virtuvės įrenginių, baletu, užraktų rūšių, muzikos, statybos, siuvimo įmonių įrenginių, choreografijos, fototechnikos, hidrotechnikos, avalynės medžiagotyros, akustikos, raštvedybos, sociologijos ir kt. terminus. Dalykinių sričių įvairovė įspūdinga, tačiau kalbininkų komisijai, nors ir kviečiami į posėdžius buvo dalykinių sričių specialistai, krūvis iš tiesų buvo per didelis, juoba kad Terminologijos komisijos darbas buvo labai intensyvus: pavyzdžiui, 1955 m. surengti 52 posėdžiai, 1956 m. – 42. Taip pat nereikia pamiršti ir Terminologijos komisijos išsikeltų ambicingų tikslų: „a) įvairių sričių terminų darybos principų nustatymas, b) kova su svetimu buržuaziniu palikimu terminijos srityje, c) terminijos darbo koordinavimas kaip Mokslų Akademijos ribose, taip ir visos respublikos apimtimi...“ (Auksoriūtė 2014, 193). Kalbos specialistai koordinuoja visą terminologijos darbą? Kodėl ne chemijos ar fizikos?

Greičiausiai dėl viso to 1971 m. Terminologijos komisija reorganizuojama į Terminologijos grupę Žodynų sektoriuje. Dalį funkcijų perima tais pačiais metais sukurta Terminologijos taryba prie LTSR MA Prezidiumo, veikusi iki 1991 m. Terminologijos taryba

labai didelių darbų nenuveikė, tačiau galima paminėti 1973 m. išleistą terminologinio darbo instrukciją „Terminologinis darbas (Pagrindai ir metodai)“, verstą iš rusų kalbos; kartais apbuodavo žodynus, pavyzdžiui, „Matematikos terminų žodyną“; 1990 m. pritarė Lietuvos standartui, parengtam pagal ISO 704-87.

Terminologijos komisijos darbe nuolat dalyvavo žymiausi mūsų kalbininkai ir terminologai: J. Balčikonis, J. Kruopas, Jonas Paulauskas, Vytautas Būda, Bronė Vosylytė, Napalys Grigas, K. Gaivenis, Antanas Balašaitis, Jonas Klimavičius, Angelė Kaulakienė, Kazimieras Ulvydas, Pranas Kniūkšta ir kiti.

Apskritai šios komisijos veikla iš tiesų buvo įspūdinga tiek nuveiktų darbų gausa, tiek praktiniais lietuvių terminijos ugdymo pasiekimais. Šiame bare išlaikytas prieškarinės Terminologijos komisijos veiklos ir terminų kūrimo tęstinumas, nors ir buvo formaliai deklaruota „kova su svetimu buržuaziniu palikimu“. Kita vertus, „K. Gaivenio argumentuotos pastabos dėl tarptautinių terminų rašybos, lietuviškų terminų tikslumo, sistemiskumo ir apskritai jo praktinė terminų kūrimo ir norminimo veikla bei moksliniai teoriniai darbai prisidėjo prie lietuvių *terminologijos kaip atskiros kalbotyros šakos susiformavimo*“ (Aukšoriūtė 2014, 207). Kažin ar tai nėra nukrypimas nuo tarpukariu deklaruotos Vienos mokyklos terminologinio darbo krypties. Dar E. Wusterio ir S. Šalkauskio skelbtos idėjos apie terminologijos inter- ir transdiscipliniškumą kartojamos ir naujausiose mokslo darbuose: „Terminology as a new academic field is located at the boundary among linguistics, logic, theory of existence, information science and specialized areas of science and technology, and in the interdisciplinary area“ (Chtatou 2022). O ir vienas iš pagrindinių terminologijos standartų ISO 1087-1:2000 terminologiją apibrėžia nelabai lingvistiškai: „The scientific study of concepts and terms in use in specialized languages“.

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Žodynų sektoriuje susiformavusi Terminologijos grupė 1971–1989 m. toliau varė labai svarbią lingvistinės terminologijos ir lietuvių terminijos tvarkybos vagą. Daug pasakantis šios grupės reorganizavimas į Kalbos kultūros ir terminologijos skyrių (1989–1991 m.) – toliau stiprinama lingvistinės terminologijos kryptis, o į terminus žiūrima per bendruosius kalbos norminimo principus.

* * *

Po nepriklausomybės atkūrimo terminologijos darbas smarkiai pagyvėja ir pajavairėja, įgyja tikrą tarptautinį pobūdį, plačiai išsileidžiamos ir Vakarų terminologijos idėjos. Pagaliau, ir savotiška konkurencija nėra blogis – randasi net keletas terminologijos darbo centrų: LKI, Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje (toliau – VLKK), Standartizacijos departamente, o vėliau net Europos Sąjungos institucijose. Įvyksta terminologijos darbo pasidalijimas – LKI, suprantama, dirbamas mokslinis ir praktinis terminologijos darbas, o VLKK imasi terminologijos darbo organizavimo, plėtros ir sklaidos. Taip pat VLKK tampa aukščiausia šios srities ekspertinė įstaiga ir imasi labai svarbaus terminologijos darbo baro – įstatymų terminijos tvarkymo. Be to, VLKK iniciatyva įkuriamos terminologijos komisijos prie ministerijų, aukštųjų mokyklų, t. y. ten, kur iš tiesų vyksta mokslo, jo taikymo ir įstatymų leidybos darbas. Standartizacijos departamento terminologijos

darbas labiau praktinis (mokslo tyrimų jie nevykdo), tačiau apskritai pasižymi gana dideliu nepriklausomumu – nors ir deklaruoja besilaiką bendrų terminologijos darbo principų, VLKK nutarimų ir pan., vis dėlto Terminologijos technikos komitetas (o vėliau Terminologijos komisija) pagal savo darbo reglamentą neprivalo derinti teikiamų terminų su aukštesnėmis institucijomis. Terminologijos dėstymas ir dalis terminologijos tyrinėjimų persikelia į universitetus. Aišku, toks terminologijos darbo proveržis pareikalauja daug žmogiškųjų išteklių, kurių, nepaisant nepriklausomybės trisdešimtmečio specialistų ugdymo, vis tiek stinga. Todėl visuose tuose centruose dažnai dirba vieni ir tie patys terminologijos specialistai: VLKK pakomisėje posėdžiauja LKI ir Universiteto terminologai, Standartizacijos departamente dirba LKI kalbininkai. LKI ir universitetuose antraeilėms pareigoms įsidarbina VLKK sekretoriato nariai ir t. t., ir pan.

LKI savarankiškas Terminologijos skyrius randasi 1991 m., kuris 2003 m. perorganizuojamas į Terminologijos centrą. Jo tikslai ir uždaviniai: „lietuvių terminologijos ir terminografijos tyrimai, įvairių sričių lietuvių terminijos funkcionavimo visuomenėje analizė. Siekdamas nurodytų tikslų, Terminologijos centras įgyvendina šiuos uždavinius: tiria teorines dabartinės lietuvių terminologijos ir terminografijos problemas; analizuoja lietuvių terminologijos istoriją ir tiria įvairių sričių lietuvių terminijos raidą; nustato lietuvių terminologijos ir terminografijos principus; teikia rekomendacijas terminologijos, terminografijos ir mokslo kalbos klausimais.“³ Kaip matyti, nebelieka kovos su praeitimi ir pretenzijų koordinuoti kitų dalykinių sričių terminijos, o deklaruojami svarbiausi terminologijos darbai: tirti teorines terminologijos problemas, nustatyti terminologijos principus. Tiesa, šioje gražioje deklaracijoje lieka šiokių tokių loginių prieštaravimų⁴, bet apskritai vakarietiška terminologijos darbo kryptis yra neabejotina. Ypač ją demonstruoja LKI įsitraukimas į Tarptautinę terminologijos informacijos centrą „InfoTerm“⁵ ir aktyvi veikla jame. Vienas iš ryškesnių terminologijos mokslo postūmių – LKI leidžiamas tarptautinis mokslo žurnalas „Terminologija“⁶. Žurnalas leidžiamas kasmet nuo 1994 m. Pirminis pavadinimas „Terminologijos vagos“. Nuo 13-ojo numerio žurnalas tampa tarptautiniu. Vis dėlto LKI pagal savo profilį laikosi lingvistinės terminologijos krypties, todėl žurnale dominuoja praktiniai terminų darybos ir vartosenos klausimai. Nors iš tiesų LKI yra vienintelė vieta, kurioje turėtų rasti teorinė terminologijos mintis – tai jo išskirtinumas, kurio neturi nė viena praktinės terminologinės veiklos įstaiga (VLKK, Standartizacijos departamentas, Vertimų direktoratas).

Po nepriklausomybės atkūrimo ir lietuvių kalbos paskelbimo valstybine, taip pat Valstybinės kalbos įstatymo priėmimo, mūsų valstybės sandaroje reikšmingą vietą užima VLKK. Komisijos darbo organizavimo principai grindžiami Seimo skiriamų narių posėdžiais,

³ Prieiga internetu: <http://lki.lt/terminologijos-centras/>.

⁴ „Lietuvių terminijos raida“ – suprantama, bet „lietuvių terminologijos principai“, „teorinės lietuvių terminologijos problemos“ – jau kvepia tautiniu mokslu. Jei terminologija yra mokslas, tai jo principai ir Lietuvoje, ir Afrikoje yra tie patys. Panašiai skambėtų „lietuvių fizikos principai“!

⁵ Prieiga internetu: http://www.infoterm.info/about_us/infoterm_members.php.

⁶ Prieiga internetu: <http://lki.lt/terminologija/>.

etatinio sekretoriato darbu bei mišrių pakomisių veikla. Nuo pat komisijos įsikūrimo – terminologijos klausimai buvo vieni iš svarbiausių – pasikeitus valstybės būviui, pasibaigus priklausomybei ir rusifikacijai, sukūrus savo institucijas ir grįžus į tarptautines institucijas, išplitus informacinėms technologijoms, kilo milžiniškas naujų terminų poreikis. Šiam terminų srautui suvaldyti ir buvo sukurta Terminologijos pakomisė. Būtent VLKK įgijo galutinės terminų aprobavimo instancijos galias. Todėl Terminologijos pakomisė (kartu ir komisija) tapo ta ekspertine vieta, kur svarstomi įvairiausių sričių terminų rinkiniai ir žodynai. Svarbus veiklos baras – įstatymų teikėjų prievolė teikti komisijai terminų, patenkančių į įstatymus, rinkinius. Taip pat VLKK skatino įvairių sričių terminijos komisijų kūrimą ministerijose ir mokslo įstaigose. Be tiesioginio Terminologijos pakomisės darbo, VLKK organizavo dar du reikšmingus lietuvių terminijai darbus: įkūrė Lietuvos Respublikos Terminų banką⁷ ir sukūrė lietuvių kalbos ir dvikalbių bei daugiakalbių terminų žodynų rengimo rėmimo programą. Į terminų banką patenka ir tampa viešai prieinami visi komisijos svarstyti ir aprobuoti terminai, dalis žodynų. VLKK įvertino (o dalį ir parėmė) jau 114 terminų žodynų⁸. Ne veltui J. Klimavičius (2003) džiaugėsi: dėl žodynų rengimo rėmimo programos ir aprobavimo tvarkos „terminų žodynų rengimas ir leidimas trūkte pratrūkęs iki šiol neslopsta“. VLKK iniciatyva lėmė ir specialybės kalbos programos aukštosiose mokymo įstaigose pokyčius – čia buvo sukurta visoms aukštosioms mokykloms rekomenduota (ir finansiškai remiama) specialybės kalbos programa, kurios nemažą dalį sudaro terminologijos pagrindai. Tuo siekiama suteikti bent minimalų terminologinį raštingumą būsiniams visų dalykinių sričių specialistams (ir terminų kūrėjams). Visa tai lėmė VLKK reikšmingą vietą praktiniame lietuvių terminijos darbe pastaruosius 30 metų.

Atkurtos valstybės vienas iš atributų – sava, bet deranti su tarptautiniais standartais, standartizacijos sistema. Todėl 1990 m. įkuriamas Standartizacijos departamentas (tuomet – tarnyba). Viena iš Standartizacijos departamento funkcijų – greta savo standartų perimti ir platinti Europos ir tarptautinių standartizacijos organizacijų (ISO, IEC, ETSI ir pan.) standartus ir standartizacijos leidinius. Standartams kurti, adaptuoti ir platinti įkuriami technikos komitetai pagal dalykines sritis. Techniniuose standartuose, suprantama, gausu specialiųjų sąvokų, t. y. terminijos. Todėl greičiausiai ne be Tarptautinės standartų organizacijos (toliau – ISO) įtakos greta visų technikos komitetų sukuriamas ir Terminologijos technikos komitetas (LST TK37 Terminologija) – ISO Terminologijos komitetas irgi 37, tiesa, dabar pervadintas į *Language and terminology*. Terminologijos komitetas aprobavo kituose standartuose vartojamus terminus, rūpinosi jų suderinamumu ir kokybe arba net buvo kuriami (adaptuojami, verčiami) specializuoti terminų standartai, pavyzdžiui, „LST ISO 2382/1:1994 Duomenų apdorojimas. Terminai ir apibrėžimai. 1 dalis. Pagrindiniai terminai“ arba „LST ISO/IEC 2382-1:1996 Informacijos technologija. Terminai ir apibrėžimai. 1 dalis. Pagrindiniai terminai“. Deja, 2009 m. Standartizacijos departamentas numatė labai susiaurinti TK37 darbų tematiką – palikti tik terminų tvarkybos standarti-

⁷ Prieiga internetu: <https://terminai.vlkk.lt/>.

⁸ Prieiga internetu: <https://www.vlkk.lt/aktualiausias-temos/terminija/kalbos-komisijos-ivertintu-terminu-zodynu-sarasas>.

zacija. Tačiau TK37 nariai pasirodė besą ne bendrosios terminų tvarkybos specialistai, o įvairiausių dalykinių sričių atstovai – informatikai, inžinieriai, medikai, universitetų profesoriai, docentai... TK37 pirmininkė buvo A. Auksoriūtė. Susidarius tokiai padėčiai, TK37 sustabdė savo veiklą. Be terminologijos tvarkybos, aišku, Standartizacijos departamentas likti negalėjo, todėl jame buvo įkurta Terminologijos komisija⁹, kuriai vadovauja Jolanta Gaivenytė-Butler. Standartizacijos departamento tinklalapyje skelbiama, kad Terminologijos komisijos tikslas – „atlikti Lietuvos standartų bei kitų leidinių redakcijų lietuvių kalba projektuose teikiamų lietuviškų terminų straipsnių kalbinių bei terminologinių vertinimą“. Aiškiai matomas kitas terminologijos darbo kraštutinumas: standartai rengiami įvairiuose technikos komitetuose, kuriuose nėra lingvisto terminologo, o terminus paskui redaguodama sutvarkys Terminologijos komisijos redaktorė, t. y. terminologijos darbas prilyginamas paprasčiausiam redagavimui. Esant tokiai padėčiai, labai įdomiai elgiamasi su bendrųjų terminologijos principų standartais, kurie anksčiau buvo tiesioginėje TK37 kompetencijoje: ISO standartas 704-2022 galioja Lietuvoje... anglų kalba! Terminologijos principai ir metodai lietuvių kalba – mirė. Beje, tokio išsigimėlio kaina – 95 eurai.

Nepaisant to, Standartizacijos departamentas vis dėlto turi vieną dėmesio vertą dalyką – tai laisvai prieinama Standartų terminų bazė¹⁰. Greta Terminų banko tai didelis ir svarbus lietuvių terminijos šaltinis. Dalį Standartų terminų bazės terminų aprobavo VLKK. Svarstymai VLKK Terminologijos pakomisėje vykdavo pradiniais TK37 darbo etapais. Po komiteto panaikinimo Terminologijos komisijos darbo reglamente¹¹ nenumatoma joks terminų derinimas su VLKK ar LKI – tai verčia atsargiai vertinti Standartų terminų kokybę.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos (toliau – ES) nare atsiveria dar vienas terminologijos darbo aspektas. ES daugiakalbystės politika sudaro lygias teisas visoms ES kalboms. Tai įgyvendinama verčiant ES dokumentus ir kalbas į visas kalbas. Tam ES institucijose yra įkurti vertimo raštu ir žodžiu vertimo centrai ar net direktoratai. Suprantama, kad tiek verčiamų biurokratinių dokumentų specifika, tiek Parlamente ar Komisijoje sakomų kalbų turinys neišvengiamai reikalauja terminų kūrimo, parinkimo, vertimo ar darninimo. Todėl ES institucijose tenka spręsti terminologijos problemas. Šiame darbe ES institucijos bendrauja su mūsų terminologinės veiklos centrais, todėl ir įtaka tiek terminijos raidai, tiek apskritai terminologinei aplinkai šiandien vis didėja. Jau normali praktika, kad naujas lietuviškas terminas atkeliauja iš Briuselio ar Liuksemburgo įstaigų. Europos Komisija yra parengusi savo terminologijos išteklių rinkinį¹² – čia daug ir lietuviškos medžiagos, kuri dažniausiai viešai prieinama. Pirmiausia paminėtina visiems vertėjams gerai pažįstama IATE (*Inter-Active Terminology for Europe*) – tai ES institucijų terminologijos duomenų bazė. Ji ES institucijose ir agentūrose naudojama nuo 2004 m. su ES susijusiai terminijai rinkti, skleisti ir bendrai valdyti. Arba EUROVOC – daugiakalbis, daugiadalykis ES veiklos sričių tezaurus. Jame pateikiama terminija 23 ES kalbomis, tarp jų ir lietuvių.

⁹ Prieiga internetu: <https://lsd.lrv.lt/lt/struktura-ir-kontaktine-informacija/darbo-grupes-ir-komisijos>.

¹⁰ Prieiga internetu: <https://lsd.lrv.lt/lt/standartu-terminu-baze>.

¹¹ Prieiga internetu: <https://lsd.lrv.lt/uploads/lsd/documents/files/Isakymas20181126V87.pdf>.

¹² Prieiga internetu: <https://knowledge-centre-interpretation.education.ec.europa.eu/lt/node/132>.

* * *

Lietuvių terminija nuėjo ilgą kelią – nuo spontaniško daiktų ir reiškinių įvardijimo pirmą kartą visuomenėje iki auštųjų technologijų ir sudėtingiausių filosofijos sąvokų bei terminologijos kaip trans- ir interdisciplinos suvokimo. Sąmoninga ir sisteminga lietuvių terminijos raida iš esmės sutapo su šiuolaikinės bendrinės kalbos formavimosi laiku. Kartais neramu mąstant, kas laukia terminologijos mokslo Lietuvoje ir lietuviškos terminijos. Terminologijos mokslas jaunas. Tiek Europoje, tiek Lietuvoje. Jo užuomazgos galbūt ir siekia XIX a. pradžią, bet susiformavimo metas – tai XX a. vidurys. Tačiau per šį neilgą laiką terminologų – tiek lingvistų, tiek dalykinių sričių specialistų – pastangomis lietuviška terminija sėkmingai atlieka jai deramą vaidmenį mokslo ir technologijų lietuvių kalboje. Reikia tikėtis, kad liguistai suvokiamas tarptautiškumas apskritai neužgoš lietuvių kalbos, o nauji gyvenimo vėjai nesutrukdys lietuviškos terminijos plėtros, kuri, nepaisant „kartais pasitaikančių nesklandumų“, ir toliau tarnaus intelektualiam lietuvių tautos gyvenimui.

Literatūra ir šaltiniai

- Auksoriūtė, Albina. 2000. *Lauryno Ivinskio terminologijos darbai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Auksoriūtė, Albina. 2011. Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklos apžvalga. *Terminologija* 18, 80–91.
- Auksoriūtė, Albina. 2014. Terminologijos komisijos (1945–1971) veiklos apžvalga. *Terminologija* 21, 192–208.
- Balašaitis, Antanas. 1966. S. Daukantas – lietuviškos gramatinės terminijos pradininkas. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8: Lietuvių kalbos leksikos raida, 203–209.
- Budreikienė, Jolanta, Eugenijus Simonas Kisinas, Jurgis Norgėla, Antanas Smetona. 2020. *Lietuviškosios karybos terminijos kūrimas (1990–2018)*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- Chaukaitė, Ernesta. 2009. *Valančiaus darbų religijos terminai*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Chtatou, Mohamed. 2022. Introduction To The Science Of Terminology – Analysis. *Eurasia Review*. Prieiga internetu: <https://www.eurasiareview.com/08012022-introduction-to-the-science-of-terminology-analysis/>.
- Dagys, Jonas. 1937. Kaip kun. A. Pabrėža augalų vardyną kūrė. *Gamta* Nr. 4, 231–235.
- Elisonas, Jurgis. 1920. *Zoologijos sistematikos terminų žodynelis*. Vilnius: Lietuvių Mokslo Draugija.
- Gaivenis, Kazys. 1983. S. Šalkauskio terminologijos teorija. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 22: *Lietuvių specialioji leksika*, 128–136.
- Grinius, Kazys. 1914. Apie botanikos organografijos lietuvišką terminologiją. *Lietuvių tautos*. Vilnius: Martyno Kuktos spaustuvė. 431–443.
- Hryszkiewicz, Aleksandra. 1851. *Paralot Żmudzina. Z rysu swobodnej myśli Aleksandra Hryszkiewicza*. Kowno: W Drukarni Rządowej.
- ISO 1087-1:2000 *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*. 2000-10.
- ISO 704:2009 – *Terminology work – Principles and methods*. Third edition, 2009-11-01.
- Kariškias lietuviškai-rusiškai ir rusiškai-lietuviškai žodynelis*. 1919. Kaunas: Lietuvos Valstybės spaustuvė.
- Keinys, Stasys. 1967. Lietuvių terminologijos kūrimo apžvalga (iki 1940 m.). *Kalbotyra* 18, 5–34.
- Klimavičius, Jonas. 2003. Lietuvių terminografija: praeities bruožai, dabarties sunkumai ir uždaviniai. *Terminologija* 10, 9–32.
- Kossakowski, Kalixt. 1832. *Gramatika języka litewskiego przez K. Kossakowskiego*. Wilno: nakładem i drukiem Manesa i Zymela.
- Kruopas, Jonas. 1960. Leksiniai paralelizmai Daukšos katekizmo (1595) kalboje. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 223–255.

- Laukaitis, Juozas. 1907. Apie poterių vienodumą. *Draugija* Nr. 4, 417–420.
- Laurinaitis, Jonas Martynas. 1938. Karinės kalbos brendimas. *Kardas* Nr. 10, 235–236.
- Lemchenas, Chackelis. 1973. *Terminologinis darbas*. Vilnius: „Mintis“.
- Litevkienė, Nijolė. 2011. Anatomical terms in J. Basanavičius' manuscript „Anatomijos ir medicinos vardyno medžiaga“. *Santalka: filologija, edukologija* 19(2), 150–157.
- Mėtojamąsios (metmeninės) braižybos terminai*. 1925. *Lietuva* Nr. 43.
- Novodvorskis, Andrius. 1949. *Trumpas rusiškai-lietuviškas techninis žodynas*. Kaunas: Valstybinė enciklopedijų, žodinių ir mokslo literatūros leidykla.
- Rimkutė, Aušra. 2013. Vyskupo Motiejaus Valančiaus katekizmų religijos terminija. *Opera theologorum Samogitarum* t. 1, 183–197.
- Šalkauskis, Stasys. 1925. Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija. *Logos* Nr. 1, 1–21.
- Šalkauskis, Stasys. 1927/1. Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija. *Logos* Nr. 1, 1–32.
- Šalkauskis, Stasys. 1927/2. Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija. *Logos* Nr. 2, 171–174.
- Šalkauskis, Stasys. 1934. Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija. *Logos* Nr. 1, 1–58.
- Šalkauskis, Stasys. 1938. *Bendroji filosofijos terminija. LKD Terminologijos sekcijos apsvastyta, papildyta ir priimta*. Kaunas: V.D. Universiteto teologijos filosofijos fakulteto Filosofijos skyrius.
- Šepetytė, Rita. 2015. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos „Taisliaus augyminio“ terminai „Botanikos terminų žodyne“. *Leksikografija ir leksikologija* 5, 333–348.
- Šikšnys, Marcelinas. 1919. *Aritmetikos ir algebros terminų žodynelis*. Vilnius: Lietuvių mokslo draugija.
- Vilutytė, Angelė. 1995. J. Pabrėžos botanikos terminų žodynas „Sryje balsenyny“ (1843). *Lietuvių kalbotyros klausimai* T. 35: *Lietuvių specialioji leksika*, 169–175.
- Vireliūnas, Antanas. 1924. *Įvardai, arba terminai, priimti terminologijos komisijos. 1. Akcizo, 2. Teisės, 3. Kelių, 4. Telefonijos, 5. Geografijos, 6. Švietimo ir 7. Politiškosios ekonomijos reikalams*. Kaunas: „Sakalo“ bendrovės leidinys.
- Zemlevičiūtė, Palmira. 2008. Lietuviški Vinco Kudirkos medicinos terminai. *Terminologija* 15, 142–155.
- Zinkevičius, Zigmantas. 2000. *Lietuvių poteriai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Žemaitis, Zigmantas. 1920. *Geometrijos ir trigonometrijos terminų rinkinėlis*. Kaunas.
- Wüster, Eugen. 1931. *Internationale Sprachnormung in der Technik: besonders in der Elektrotechnik (die nationale Sprachnormung und ihre Verallgemeinerung)*. Berlin: VDI Verlag.